

BREZOVAČKOGA UZPOMINAK *

Ovaj spjev Tita Brezovačkog smo odabrali zbog aktualnost izgradnje Sveučilišne bolnice, i potrebe jasne politike organizacije bolničke zaštite. Još pred 200 godina vodeći ljudi Zagreba i Hrvatske su znali da je kvalitetan bolnički sistem, vodeća obaveze politike u Hrvatskoj.

Kad su godine 1804 bili pijaristi uvedeni u novu zgradu Zakladne bolnice, sastavio je pjesmu za tu prigodu Tito Brezovački. U toj prigodnici naš kajkavski autor slavnoga Grabancijaša dijaka opjevao je svoj predmet po ugledu na Kačića desetercem, na narodnu, štokavskim govorom, miješajući pri tome, kako je najbolje znao ikavske i ijekavske oblike, onako kako ih je miješao i Kačić na primjer u svojoj Pismi prvog od vitezova ugarski i hrvatski, koji u stara vrimena turske odsiecaše glave, koju je prikazao «prisvitloj gospodi zagrebačkoj, za srčene ljubavi vikovičnju uspomenu», i u kojoj sebe zove Mjelovanom i piše «vjetez», «roda vjelinjega» i «Sjeget» (mjesto Seget) misleći da se tako govori po ijekavski (u izdanju 1759 na str. 238). Od Kačića je Brezovačkome i ono «prislavnomu narodu» kao sinonim

za slovinski naod po poznatoj krivoj etimologiji; no čini se, da je poznavao i slavonski jezik, barem onako kako ga puk govori, sudeći po djetićima Lazi i Gaji, koje je stavio u Grabancijaša, a možda i slavonske pisce (Reljkovića, Kanižlića i Katančića). Od Kačića primio je Brezovački ne samo stih, nego i neke pjesničke izraze i težnju da svome jeziku dade ijekavsku boju. Uspominak je jedno od posljednjih djela Brezovačkoga, jer je umro već slijedeće godine 1805 u Zagrebu, gdje se i rodio (1757). Međutim Brezovački nije prvi kajkavac, koji je prihvatio štokavsko narječje za književni jezik. U tome mu je preteča Turapoljac o. Juraj Mulih. Jezuita (1694-1753), koji je štokavski napisao ova djela: Pisanica duhovna (u Beču, 1754), Obilato duhovno mlako (u Zagrebu, 1754) i Duhovne mrvice, štampane prvi put 1758 (vidi članak Vladoja Dukata, Prilozi za povijest kulture u Hrvatskoj u 18-om stoljeću, Narodna Starina, VII knj. 1930).

U toj pjesmi od 198 versova opisuje Brezovački, kako je došlo do osnivanja Zakladne bolnice, i svečano otvorenje na 23. kolovoza 1804 i za bolje razumijevanje dodao je svome pjesmotvoru ispod crte bilješke, koje nijesu ništa manje zanimljive od samog teksta. Danas kad se ruši Zakladna bolnica do temelja i kad od nje ne će ostati ništa do kapelice Ranjenog Isusa, u sredini pročelja zgrade, koja je pred našim očima sravnjena sa zemljom, ne će biti bez interesa iznijeti na vidjelo ovu prigodnicu, u kojoj Brezovačkoga poznamo kao preteču Ilira, koji su se javili četvrt stoljeća kasnije. S naslovom pjesma glasi (u modernom pravopisu):

Uspominak prečastnog upelavanja redovničke bratje od milosrdja zvane u iznova podignute kuće ili kloštar u kojemu ubogim i bolestnikom polag naridbe i zaveza reda svojega vazdar služili budeju u Zagrebu na dan 23 miseca augusta MDCCCIV ispievan i prislavnom narodu poklonit po Titu Brezovački misniku zagrebačke biškopije i kod farne cirkve Svetoga Marka u Zagrebu prevendaru u Zagrebu z slovami Novoselijanskemi.

*Ante Šimćik PRIGODNI SPISI, uz otvorenje zakladne bolnice u Zagrebu na 23 VIII 1804. U Zagrebu 1931. //Otisak iz Hrvatske straže 30 i 31 travnja i 9 svibnja 1931.

BREZOVAČKOGA UZPOMINAK

Vode kolo pod Gečkom Goricom(1)
zagrebačke vile nizdolicom,
vode kolo, veselo pjevaju,
med sobom se lipo obimaju.

Lad se vile ovak milovaše

i zajedno u glas ispjevaše,
sjedi starac Staroslav pod gradom(2)
sjedi tužen i skimava bradom

Gljeda kuće puno glasovite
i zjedove turkom strahovite,
gorke suze u nadra proliva,
staru slavu Hrvatov naziva.

Vidi njega Slovinkinja Vila(3)
kad zvrh grada širila je krila,
kad ga spazi gane se u srcu,
miluje ga i priskoči k starcu,

Pak ga pita: Kaži Staroslave,
što je tebi? Evo moje glave,
viruj meni, da ti pomoć dadem,
primda tuge uzroka ne znadem.

Na to Vili starac odgovara:
Ako li me tva vira ne vara,
uzrok tuge hoću ti otpriti
makar pomoć ne možeš doniti.

Jer ne vidiš, što Hrvati rade?
Ne miluju ni stare ni mlade,
već se brinu da kupuju zlato
ubogu bratju mrziju kot blato.

Bratja naša od nevolje cvile,
nit nahode miloga nit mile,
međ ljudmi ljudi ne imade,
nit se tužnim smilovati znadu.

Gdi jest ljubav? Gdi slava starinska?
Ponosita gdi dika slovinska?
To je meni puno dodijalo,
gorkom ranom srce probijalo.

Nemoj starče, riče Slovinkinja,
jer se vrime drugače izminja,
razigraj se, otari si suze,
da ti odviš iz očih ne puze.

Evo tebi moju viru dajem
za svidoka Nikolu izdajem
Škrlca, ubogih sriće početnika,(4)
kraljevskoga velika svitnika.

koj ubogim da može pomoći,
brinio se ob dan i ob noći.
Svu hrvatsku gospodu zazvaše
i ovako k njima govoraše:

Što nam hasni od viteštva dika,
slava pređih silna i velika,
što valjaju, za junačke rane,
zlatne knjige od plemena dane?

Ni to dika za nas ponosita,
već od pređih naših zadobita,
jer su bili vitezovi drični
i desnicom mejdančije srični.

Još nje slipci uz gusle pjevaju,

i po gorah čobani sviraju,
još njim dika u nama pribiva
krv junačka u nas se proliva.

Promislimo od današnjeg danku,
bratji našoj da što ne pomanka,

od kojih se čuje na sve strane,
kako ginu brez kuće i hrane.

Sad pružimo mi čestite ruke,
protirajmo njima teške muke,
što s pomoćjom našom jest moguće,
podignimo bolestnikom kuće.

Kad Nikola ovo izrikoše,
sva gospoda glasom zavikoše,
nek se kuće bolestničke rade,(5)
što tko može, nek za nje dade.

Izrikoše, glasom zavikoše
i kod riči virno ostadoše,
jer ni prošla ni godinu dana,
što bi kuća bila zazidana,

Da ni tomu mnogo zroka bilo,
zar se dilo nije izvršilo,
al se zopet dignu domaćine,
započetu kuću da načine.

Među njima prvi be Vrhovac, (6)
babov krasnih najvridni sinovac,
od Zagreba biskup glasoviti,
svih ubogih pomoćnik čestiti.

Z njime slidi Antun Amadija, (7)
knez na glasu po svih varmeđijah,
zagrebačkog prvi knez kotara,
baš mu nitko ni' vidio para.

Pristupiše k ovim domaćine,
mudar razlog da zakup načine.
Šandor vridnih od Erdody knezov,
punih dike od vijeka vitezov,
Imbrih Raffay (8) između svećenikov
i od stolne crkve kanonikov,
Komaromy Petar, plemić drični,
i knez mali od kotara srićni.

Z njima druga gospoda i stari
od istoga Varoša Glavari (9)
razlog čine, kažu da su brati,
baš prislavni od oka Hrvati.

Međ sobom se mudro divane,
kako ćeju ubogem ličit rane,
ki nejmađu kuće ni šatora,
nit med marhom u štali protora,

već se tuku od kuće do praga,
od nemila tija do nedraga.
Med njimi se ovaj razlog stavlja,
da se odmah kuća izgotavlja,

u nju da se metnu gospodari,
virni slugi i mudri likari,
i da liče muža i gospona,
brez razluke vire i zakona.

I da mole kralja čestitoga,
da ne skрати blagodarstva svoga. (10)
Eto njima dobra srećqa biše,
Što prosiše, brzo zadobiše.

Dakle kuće na vrat na nos rade,
i da svaki tomu hasan znade,
upelanje častno naridiše,
u godinu ka se tako piše:

zvrh hiljade osamsto četvrta,
baš u dneva u tjednu četvrta,
a misec drugač Augušt zvana,
dvadesetog i tretjega dana,

to jest danas, Starče Staroslave!
Je l' nevidiš izvrh tvoje glave,
kak do neba glas pušaka stiže
i uzbrdo dimove podiže.

Zbriši oči, viruj što ti kažem,
Ar sam Vila, ne midli da lažem,
Nit tvu viru mislim silovati,
Veće tebe želim milovati.

Kad se starac Staroslav podigne
z suznim okom do Harmice stigne (11)
golemo se u srdcu smutiše,
od veselja zanimio biše.

Malo posle kada k sebi dojde
i tuga mu sva od srdca projde,
zgljeda kako Vile razhadjaše
i pjevajuć kolo razvijaše.

Zatim vidi kuće glasovite,
z obadvijuh stranah ponosite,
a u sridi crkvu na vjeliku
Mukotrpnog Isukrsta diku.

Da med sobom bolestni imadu,
gdi ufanje svoje iskat znadu,
al u boli pomoć v Pomoćniku,
al u muki nauk u Trpniku. (12)

Kad be starac ova providio
i uzroka svima izvidio,
na jedan put sileni topovi
zagrmiše kaono gromovi,

dimovi se pod nebo digoše
a iz kola Vile pobigoše,
potrese se drvje i kamenje,
od veselja daje svak zlamenje.

Kad biškup i njegov vikari (13)
i ostali varoša glavari
vode bratju, bratju izabranu,
po imenu od Milostja zvanu.

Vode i njim zlatnu knjigu daju
ustanovljenja i kloštar pridaju,
oni pako nose bolestnika
na zlamenje zaveza i lika.

Zatim biškup hvalu Bogu spiva,
Božjeg Sina na pomoć zaziva,
svetog Duha s pukom počastiva,
dobru sriću iz neba naziva.

Ondi Raffay Imbriju Slovincem, (14)
ovdi pako Sermaš Josip Nimcem,
kanoniki, u prodikah kqažu,
sriću ubogih i hasan razlažu.

Varošćani, Nimci i Hrvati,
nakićeni baš kaono svati,
lijepu čine z oružjem paradu,
iz pušaka pucaju, kak znadu.

Kad to starac Staroslav vidiše,
i prodike mudre razumiše,

od radosti z suzama se bori
i k Hrvatom ovako govori:

Aj, Hrvati vesele vam majke!
Osvetiste vi vaše babajke,
Jer s tim činom na radost vjeliku,
Vaših pređih ponoviste diku. (15)

Hrvatkinje gospoje prizmožne, (16)
ke bijaste u tom zakup složne,
da rubeno i druga potribna
skrbile ste z srdca dike vridna.

Bog vam dao odvičtvo prislavno,
rodilo vam vaše polje ravno,
ni tko vašeg kolina neumori,
staru slavu nitko ne obori!

Kad bi starac ovo zgovorio,
stare kosti u grob položio,
zasni sankom, Hrvatom ostavi
želju dike, da ju svatko slavi.

Njima pisma od razuma tanka,
Bogu hvala do sudnjega danka.

(1) Misto aliti brig, na kojemu sada varoš gornji, drugače imenovan Zagreb, stoji, koj brig, ali gorica, prije kak se je ondi varoš započeo, jest imenovana Grech, otkuda se izgovara Grechki Brig ili Grechka Gorica, a ne pako Grčka Gorica.

(2) Pod ovim imenom Starca Staroslava razumijeva se ona starinska Slovincev i pređih naših junačtva slava i dika.

(3) Pod imenom Slovinke Vile razumi narod Slovinski ili Hrvatski.

(4) Nikola Škrlec bio jest veliki svitnik kraljevski, i 1794 godine zagrebačke varmeđije veliki knez ili supremus comes, koj prvi skupivši hrvatsku gospodu u izbor, njima jest mudro govorio, kako jest od potrebe jednu občinsku kuću za napridak i hasnu ubogih i bolestnikov načiniti, kojemu virno na ruku jest išao za onda budući iste varmeđije mali knez ili vicekomeš g. Josip Novosel.

(5) Najprvi cil za onda bijaše, da se sva tri špitala, kakoti varoški, biškupski i kaptolmski u jednoga sprave i načini se jedna kuća od svih ovih trih vladanjih, vu kojoj se ubogi uzdržavat mogli budu.

(6) Previsoko rođeni Gospodin knez Maksimilijan Vrhovac, kad bi po drugi put ovaj posao do dovršenja započete kuće napri uzet bio, bio jest slavnoga izbora (sabora Izd.) prisidnik i svega posla mudri i zažgani ravnitel.

(7) Previsoko rođeni Gospodin knez Antun Amade, zagrebačke varmeđije veliki knez ili supremus komes, bio jest pun vruće želje za ovaj posao vridno i dostojno izvršiti, i iz svojima, od strani varmeđije vu istom razlogu skup sjedećimi deputati, koji bijaše g. grof Šandor Erdody, g. Petar Komaromy kakoti iste varmeđije vicekomeš, g. Janko Čačković i g. Nikola Jelačić, obadva kraljevski svitniki.

(8) Gospodin Raffay Imbrih, stolne crkve zagrebačke lektor i kanonik, od strani Slavnoga Kaptoloma prisednik vu istomu razlogu.

(9) G. Nikola Babočaj, varoški sudac, bio jest od strani varoša, koj u napridak tako blagodarnoga cila, što je moguće bilo, jest učinio, i po tom sebi i varošu puno vridne hvale, koje vu varmedijumskih knjigah od spominka ili protokolih, pristojno ispisane nahodiju se, jest ishodio.

(10) Blagodarstvo iliti diploma kraljevski zvrhu nariđene kuće i upeljanja u nju Bratje od milosrđa zvane, z najvišem privolenjem cesarsko-kraljevske svitlosti jest zadoblen.

(11) Tako se imenuje on Platz na kojem jest špital ili bolestničke kuće, aliti kloštar od milosrđa podignjen.

(12) Bijaše prije usrid placa, Harmica zvana na diku i poštenje mukotrpnoga Isukrsta kapela podignuta, u koji bijaše vnogo čudnovata prilika mukotrpnog Isukrsta, posle pako ovaj isti kip jest prestavljen u crkvu sadašnjega špitala ili kloštra, kadi z obadviju strana iste crkve jesu tako naređene kuće, da od svakud lasno je službu Božju slušati.

(13) Načinio jest njih Ekselencije Gosp. Biškup na ovaj isti dan upeljanja jednu veliku pompu i procesiju, kadli redovnike od milosrdja zvane, prečastno u ime naridbe cesarsko-kraljevske vu određen špital ili kloštar jest zapelao, njima najmilostiviji diploma pročitio i predao, zatim Bogu zahvalio, z vrućom molitvom i aldovom svete Mise Božju milošću u pomoć i napridak zazivajuć.

(14) Visoko poštuvani gospoda kanoniki Imbrih Raffay hrvatsko, gospodin pako grof Josip Sermage nimško, prodike za pokazat cila (cilj, svrhu. Izd), hasan i naridbu ovog špitala jesu

načinili.

(15) Trojvrnsnu hasan ovoga špitala načiniše prislavni domorodci. Iu da unutar iz trih vladanjih, varoške, biškupske i kaptolomske, u stanovitom broju ubogi i neimajući uzdržavanje, do života svojega primiti budu i sva potribna poleg stališa dobivali. U to ime načiniše fundaciju, varoš u 14000 fl. Za uzdržavanje 14 ubogeh gospodin biškup u 1000 fl. Za jednoga, slavni kaptolom u 12000 fl. za uzdržavanje 12 ubogih. IIu da se unutar primiju bolestniki do vrimenta, doklam ili umru ili ozdraviju; kadi svu službu, likariju i sva potribna imali budeju, i to brez svake razluke vire, zakona, spola ili naroda, u svako vrime i sveggdar, i svaki da se primi, liči i podvori; koj imade odkud platit, ako se u obćinsku kuću primi, dade na dan jedan forint, koj pako ne bi imao odkuda dan forint, koj pako ne bi imao otkuda bi, kak da bi platio, i to na račun Božjeg imena i blagoslova. U to ime odlučio jest varoš šume kapitalske, kakoti kapele Mukotrpnoga Isukrsta fl. 5522, Svete Margarite fl. 6632, Svetoga Ivana Nepomuka fl. 854 zatim osebne kapitale kakoti od g. Sillera fl. 3000, od g. Draškocija fl. 7637, zatim fl. 3000, od starog špitala. Od ovih svih intereša pridaval bude varoš svaku godinu na potrebe špitalske u ruke priora od istog špitala. Druge šume jesu kod slavne varmeđije, kakoti g. kanonik Zdenčaj fl. 1500, od g. biškupa Galjuff fl. 800, od g. kanonika grofa Sermage fl. 500, od g. kanonika Šimuna Jelačić fl. 339, od g. paroha Galjuff fl. 2000, od gg. Dolovca fl. 100, Kirurga Hrastnik fl. 300, Benića fl. 100, Kantili i Mankanca fl. 200, od Josipa Pummera fl. 1500, kojima da se vnogi drugi drični domorodci iz ljubavi bližnjega pridružiju, bilo bi na diku njihovu vekivečnu i hasan ubogim i spasenje duš njihovih. IIIu pa ko za one, koji pamet pogubiju, da se unutra zdržavat mogu. Za kakove pokihdob jošter fundacija nije načinjena, zato naređeno jest da koji za takove plaćati hotili budu , da se unutar primiti budu morali.

(16) Hvale vridne poglavite gospoje jesu, koje za špital sve rubeno šile i vnogo dobra učinile i poklonije jesu.